

ARME ALBE ȘI DE FOC DIN COLECȚIA MUZEULUI MILITAR CENTRAL¹

(II)

CRISTIAN VLĂDESCU și CAROL KÖNIG

În intenția de a întregi prezentarea pieselor rare cu particularitățile lor, cercetarea noastră sub forma contribuției la cunoașterea armamentului în evoluția lui se îndreaptă și de data aceasta către ceea ce iese din cadrul tipologiei obișnuite și dă nuanța de originalitate².

Într-o execuție deosebită se prezintă o spadă moscovită de la sfârșitul secolului al XV-lea (nr. inv. 26395)³. Are lamă lată prevăzută cu șanț median pe primul sfert, încadrat de incizii ornamentale și gardă cu brațe în formă de litera «S», cu origine ovală (1,16 m lungime). Minerul, cu o ușoară curbă pe mijloc, este din os sculptat cu motive geometrice, care îl despart în două zone decorative. Cea superioară este încrustată cu cercuri de esență maro, alternând cu linii frunte metalice, iar partea inferioară cu romburi maro pe fond alb, mărginite de o rețea formată din două șiruri de sîrmă în împletită. Extremitățile minerului sînt întărite cu două verigi argintate, incizate și capul sferic ornamentat cu aceleași motive, dar reliefate, avînd în loc de buton o aplică în formă de stea cu cinci colțuri (fig. 1).

Interesantă este o spadă din a doua jumătate a secolului al XVI-lea, care constituie prototipul săbiilor de cavalerie din secolele XVII—XVIII (nr. inv. 26381)⁴. Lama ei se subțiază

și devine rotunjită la vîrf. Garda, care caracterizează modelul amintit, are două brațe plate cu terminații în unghi și apărătoare în spirală pe partea expusă a minii. Apărătoarea prezintă incizii florale și o perforație în formă de cruce cu terminațiile brațelor trilobate. Din apărătoare se formează arcul de împreunare, de pe care pornește o ramură sprijinită pe un înel lateral, din interiorul gârzii. Scheletul de fier al minerului are cap în formă de ciupercă și buton prominent. Ambele fețe ale lamei, pe prima jumătate oferă încrustații cu aur, pe elocuri șterse, alternînd cu cercuri suprapuse.

Din secolul al XVII-lea datează o sabie ungurească (nr. inv. 1111). Are lamă ușor curbată, cu un tăiș și un șanț median pînă aproape de vîrf, unde se formează un al doilea, scurt, spre muchia netăioasă (lungimea 1,06 m). Pe partea exterioară de la talon spre vîrf, lama este prevăzută cu incizii aurite (parțial șterse), reprezentînd un tun cu două sulite încrucișate și un călăreț în armură de epocă, cu sabia curbă în mîna dreaptă, deasupra căruia este gravat: *Anno 1663* și o pasăre în profil stînga cu aripile închise, pe cracă. Pe partea interioară a lamei sub gardă, la talon același ornament, urmat de silueta unui pedestraș înarmat cu sabie și inscripția *Ripomeius*, indicînd numele meșterului și pasărea în zbor.

Garda este dreaptă, în cruce, cu originea rombică, incizată cu ornamente florale și minier cu cap încovoiat, decorat cu motive florale reliefate. De capul minerului este fixat un lanț, care face oficiu de arc de împreunare, montat cu capătul opus pe brațul anterior de gardă (fig. 2).

Exceptional executate sînt două săbii din secolul al XIX-lea.

Prima (nr. inv. 1310) datează de la începutul secolului al XIX-lea (98 cm lung.) și are lamă curbă cu un tăiș, gardă cu brațe drepte din bronz, bogat decorate cu motive reliefate ca și originea ei prelungită cu ecuson. Arcul de împreunare este înlocuit de două lanțuri prinse la capete cu două agrafe-paftale.

¹ Vezi Cristian Vlădescu și Carol König. *Arme albe și de foc din colecția Muzeului Militar Central*, I, în «Revista Muzeelor», nr. 4, 1965, p. 344—348.

² Ilustrarea unei bune părți din aceste piese poate fi urmărită în planșul *Colecția de arme a Muzeului Militar Central*, Ed. Militară, București 1967, întocmit de Cristian Vlădescu și Carol König.

³ Provenită din colecția imperială germană și cumpărată la licitație de la W. Graupe din Berlin de către C. Karadja, ai cărui moștenitori au donat-o împreună cu alte arme Muzeului Militar. În legătură cu cedarea colecției de arme C. Karadja Muzeului Militar Central, vezi Cristian Vlădescu, Carol König, *op.cit.* p. 348.

⁴ Această proveniență cu precedentă (lung. 1,03 m). Pentru tipologia spadelor și săbiilor de cavalerie din sec. al XVI-lea cf. Cristian M. Vlădescu, *Încercări asupra periodizării și tipologiei armelor albe medievale, secolele XV—XVIII*, în «Studii și materiale de muzeografie și istorie militară», I, 1968, p. 83, 84, fig. 10 a, chiar pentru acest tip.

Fig. 1. Spadă moscovită - gîrijul sec. al XV-lea - detaliu mînar.

Fig. 2. Sabie uigurească din 1663.

Fig. 3. Coif « Cabasset » de paradă, - a doua jumătate a sec. al XVI-lea.

Fig. 4. Buzdoian uiguresc de paradă din 1666.

Fig. 5. Secura saxonă de breaslă - prima jumătate a sec. al XVII-lea.

Fig. 6. Tun mic de mînd - sec. al XVI-lea.

Fig. 7. Pușcă cu fitil - începutul sec. al XVII-lea (detaliu la mecanismul de darea focului).

Minerul este executat în aceeași manieră, dar împărțit pe fețele laterale în patru registre cu motive ornamentale reliefate și terminat în formă de cap de pasăre. Teaca este îmbrăcată cu două garnituri despărțite pe o porțiune de o bucată de piele maro. Garniturile sînt ornamentate pe ambele fețe în relief cu două șiruri de spirale, avînd în mijloc un rînd de ovale alternînd cu cercuri mici, iar capetele au pafale, care sîsțin cite un inel de fixare la portabile.

A doua (nr. inv. 12559), este o sabie ungurească mai recentă, de la sfîrșitul secolului trecut, cu lamă curbă, avînd un tăiș și șanț lat pierdut spre vîrf. Prima jumătate a lamei, pe ambele fețe, este ornamentată cu motive mari florale, partea exterioară încadrînd între ornamente stema încoronată a Ungariei. Garda din alamă, ca toate anexele metalice, este în formă de literă «S», cu originea ornamentată în relief pe care sînt fixate monturi de pietre prețioase. La fel minerul și capul său, ușor încovoiat.

Teaca, îmbrăcată în catifea bleumarin este ornată cu două garnituri, la vîrf și la gură, la nivelul căreia, cînd sabia este în teacă, formează un complex ornamental cu decorația gîrzi și a minerului. Între acestea, pe partea exterioară a catifelei sînt fixate două aplice mici dreptunghiulare filigranate, prevăzute cu cite cinci rubine și două inele.

O altă raritate o constituie o pavăză de tip boemian⁶, din a doua jumătate a secolului al XV-lea, din lemn acoperit cu piele de culoare castaniu închis. Are formă dreptunghiulară lobată pe mijloc și toată suprafața ornamentată cu motive florale mult ramificate. La partea superioară, porțiunea lobată prezintă în centru un blazon cu un vultur negru avînd aripile deschise, capul în profil dreapta și un scut despărțit în roșu, alb, galben. În stînga este un scut cu o cruce roșie pe un cîmp galben și în dreapta altul despăcat cu o bandă roșie pe fond galben, avînd în cîmpuri cite un leu.

Marginea de sus a pavezii este trilobată, iar cea de jos ușor rotunjită. Pe partea interioară are un dispozitiv cu belciuge de agățare (dimensiuni 1,10 x 0,38 m).

Este de remarcă un coif «Cabasset», din a doua jumătate a secolului al XVI-lea (nr. inv. 595). Înalt de 28 cm, are calotă conică cu vîrf încovoiat și boruri late în luntre și ascuțite spre vîrfuri. Borurile sînt decorate cu butoni-rozete

și marginea dințată, iar calota este bogat ornamentată, avînd în chenare desene florale, zoomorfe și geometrice. Pe ambele fețe ale calotei, în mijloc este plasat un caveler în armură din secolul al XVI-lea, armat cu scut «rondăș» pe mina stîngă și lance în mina dreaptă, iar în chenarele marginale dragon înaripat, panoplie formată din scut triunghiular, coif «armet» cu penaj și steaguri încrucișate, pisică sălbatică, pasăre, animal de pradă, atribute reluate pe fața opusă, dar în ordine inversă și totul încadrat de ornamente mari florale reliefate (fig. 3).

Dintre armele de ceremonie, colecția dispune de un buzdugan unguresc de breaslă și de o secure saxonă, destinată ceremoniilor breslașilor.

Buzduganul (nr. inv. 1118), lung de 48 cm, are fierul compus dintr-un orificiu tubular, pe care sînt fixate două fașete triunghiulare, care constituie corpul propriu-zis, înmănușat la o coadă scurtă de lemn lustruit, avînd patru fețe despărțite la partea superioară cu fișii de os marchetați și întărite pe mijlocul lor cu garnituri metalice alungite, împrejmuite de esențe diferite de os încrustat, la partea inferioară distinguindu-se inițialele I.K.A.D. și anul 1666.

Minerul este placat în întregime cu os, ornamentat cu motive în spirală și gravat cu două medalioane în care se înscriu două personaje în costume maghiare din secolul al XVII-lea (fig. 4).

Secura de breaslă saxonă din secolul al XVII-lea era folosită de bresle numai la procesiuni⁷. Are fierul dreptunghiular, cu o perforație în cruce și vîrf alungit, terminat cu un bumb de alamă. Pe latura opusă, muchia netăioasă este proeminentă și zimțată cu o rețea de romburi.

Coadă securii este placată cu os, despărțit în șapte registre, ultima placă fiind alungită cu picior. Toate registrele prezintă în gravură pe os, personaje religioase și laice, fiecare registrul alternînd pe partea posterioară cu tablă de șah și breslașii țînînd în mînă sau pe umăr tipul de secure prezentat (fig. 5).

În categoria armelor de foc portative se remarcă o țeavă de pușcă grea⁸ de la sfîrșitul secolului al XV-lea (nr. inv. 890). Țeava este făurită

⁶ Auguste Demmin, *Guide des amateurs d'armes anciennes par ordre chronologique depuis les temps les plus reculés jusqu'à nos jours*, Paris, 1879, p. 463, fig. 25; Angelo Angelucci, *Catalogo della Armeria Reale*, Torino, 1890, p. 354, 355, cat. I, p. 126, 127; J. Scheurer, *Inventar der Waffensammlung in dem Rumänisch-österreichischen Königreich Rumänien* (Sinaia), Viena, 1907, 1924, (ms. la Muzeul Peleş), gr. XXVI, nr. 1985, 931, 945.

Două asemenea securi se află în colecția de arme a Muzeului Peleş și una de ceremonie în colecția de arme a Muzeului de istorie a Transilvaniei. Vezi pentru tipologie Cristian M. Vlădușcu, *op.cit.*, p. 105, 206, fig. 43, iar pentru modul de decorare a armelor, Cristian Vlădușcu, Dan Popa și Carol König, *Cu privire la unele aspecte ale artei armurării și modul de decorare a armelor la secolele XVI-XVIII*, Sesione de comunicări a muzeelor de artă, februarie 1968, p. 210.

⁷ P. Sîrlă, *Entwicklung und Gebrauch der Handfeuerwaffen*, în *Zeitschrift f. H. 7*, p. 268-269; Cf. Carol König, *Scut istoric al evoluției armelor de foc portative (secolele XIV-XVIII)*, în *Studii și materiale de muzeografie și istoria militară*, I, 1968, p. 67.

⁸ Eduard von Lenz, *Mitteilungen aus der Renaissance Abteilung der Kaiserlichen Ermitage zu St. Petersburg*, în *Zeitschrift für historische Waffenkunde*, 5, 6, p. 224, 225, 227, 230; Gustav Stockhammer, *Einser Tartschen*, în *Zeitschrift*, VII, 1, p. 131-133; Felix Hauptman, *Eine Prager Tartsche des Dresdener Historischen Museums*, în *Zeitschrift*, VIII, 3/4 p. 82, 83; Vladimir Denkstein, *Pavices of the Bohemian Type in Art Museum Nationalis Pragae*, Seria A, XVI, 1962, nr. 4-5, p. 227, cat. 44, pl. 53; *Das Wiener Bürgerliche Zeughaus Gotik und Renaissance*, Viena 1964, p. 34, cat. 17, fig. 11; *Ausstellung Waffen und Uniformen in der Geschichte*, Berlin, 1957, fig. 12, cat. 66.

din fier, neghîntuită, cu o formă exterioră tronconică. La partea superioară se găsesc piesele pentru luarea liniei de ochire, ţelul şi două înălţătoare fixe. La partea inferioară, ţeava este prevăzută cu un propitor şi două proeminenţe cu orificii de fixare la uluc. Alături de aceste elemente, piesa mai are ataşate o brăţară şi o furcă mobilă, cu ajutorul căreia arma era sprijinită în momentul tragerii. Este interesant de remarcat că această ţeavă putea fi folosită ca armă portativă dacă i se adăuga un pat şi uluc şi ca tun de calibru mic, fixat de obicei într-un butuc de lemn cu ajutorul furcii pe care o mai păstrează.

Încărcarea la acest tip de armă se făcea pe la gura ţevii, iar pentru a deschide focul, se aprindea cu un fitil pulberea din locaşul (tigăiţă) dispus pe partea dreaptă a ţevii lângă tunet. Flacăra produsă era transmisă printr-un orificiu (lumină) încărcăturii explozive interioare⁶. Aceste arme fac trecerea spre puştile şi arcebuzele cu un sistem mecanic de dare a focului, folosit masiv în secolele XVI—XVII.

În cadrul aceleiaşi metode de trageri şi încărcare se află un tun mic de mină⁷ din secolul al XVI-lea (fig. 6, nr. inv. 919). El este compus dintr-o ţeavă din fier forjat, neghîntuită (cal. 25 mm), cu forma exterioră cilindrică, pat, uluc şi două brăţări de fixare a ţevii. Această piesă, spre deosebire de ţeava amintită mai sus are montată la partea dreaptă tigăiţa.

Dintre arcebuzele cu fitil (arma cu un sistem mecanic de dare a focului) vom aminti două piese. Una compusă dintr-o ţeavă, neghîntuită (cal. 16 mm), pe care sînt montate ţelul şi înălţătorul tubular⁸. Mecanismul de dare a focului este format din cocoşul port-fitil, arcu lui, tigăiţa şi platina, iar patul şi ulucul sînt din lemn sculptat (nr. inv. 702). Pe partea dreaptă a patului (de o construcţie mai nouă) se află un locaş cu capac glisant. După modul de construcţie arma datează din secolul al XVII-lea⁹. Cealaltă arcebuza cu ţeavă neghîntuită are aceeaşi formă exterioră tronconică (cal. 11 mm) şi sistem pentru luarea liniei de ochire. Mecanismul de dare a focului construit într-un mod deosebit este format din cocoşul port-fitil, tigăiţa şi un sistem foarte simplu de funcţionare (fig. 7). Nu are platină, iar patul şi ulucul sînt din lemn (nr. inv. 705). Arma datează de la începutul secolului al XVII-lea.

Majoritatea colecţiei de arme de toc medievale şi din prima perioadă a epocii moderne este reprezentată de puşti, carabine şi pistoale cu cremene.

Astfel, interesant este şi un pistol cu cremene spaniol din anul 1719 (nr. inv. 1254), compus dintr-o ţeavă neghîntuită (cal. 15,5 mm), cu o suprafaţă exterioră neuniformă, ornamentată, cu un mecanism de dare a focului complet, pat şi uluc din lemn sculptat.

Pe partea superioară a ţevii, lângă tunet se găseşte o marcă, reprezentînd un cerb în fugă şi o contramarca, o coroană sub care este scris:

« DIES
QUI
REI »

încadrată spre înainte de inscripţia « EN MADRID, ANNO 1719, ES QUIBEL ».

De o construcţie deosebită este o carabină engleză troblon cu cremene, compusă dintr-o ţeavă de oţel acoperită la partea superioară, cu montură dantelată de argint cu ornamente geometrice, florale şi în forme de frunze. Mecanismul de dare a focului este complet, iar piesele care îl compun sînt gravate. Pe platină se găseşte inscripţia:

« LONDON
WARRANTED »

Patul şi ulucul din lemn au fost placate în întregime în metal dantelat cu multă măiestrie, decorat cu motive asemănătoare celor de pe ţeavă¹⁰.

Caracteristici deosebite aflăm la o pereche de pistoale din a doua jumătate a secolului trecut.

Cele două pistoale franceze de duel au ţevely de oţel brunat cu suprafaţa exterioră de formă tronconică (cal. 14 mm). La gura ţevii sînt gravate motive ornamentale cu flori şi frunze. Fiecare ţeavă are cîtare, ţel şi înălţător cu foaie fixă. Primul pistol poartă cifra « I » şi al doilea cifra « II », incizate pe partea dinapoi a ţevii. Armele sînt fabricate la Paris şi poartă pe ţevi inscripţia BAUCHERON A PARIS¹¹, încercuite cu frunze de viţă.

Încheiem aici cea de-a doua parte a prezentării noastre, menită să facă şi pe această cale cunoscute piesele semnate din colecţia de arme a Muzeului Militar Central ca făcînd parte, alături de armele din alte colecţii, dintr-un domeniu mai puţin cercetat, căruia abia în ultima vreme i se acordă atenţia cuvenită.

¹⁰ O carabină identică se găseşte în colecţia de arme a Muzeului Pelser.

¹¹ Pe unul din pistoale, inscripţia are o greşeală ortografică. În loc de Paris este scris Pais.

⁶ La această ţeavă îi lipseşte locaşul, iar lumina este astupată.
⁷ W. L. Carman, *A history of firearms*, Londra, 1956, p. 90—91.

⁸ Sistem foarte rar întâlnit în armele din colecţiile muzeelor noastre.

⁹ W. L. Carman, *op. cit.*, p. 89—104; N. Boston, *Old guns & pistols*, Londra, p. 24—32.